

МЕТОДИКА ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНО-ДИСКУРСИВНОЇ КУЛЬТУРИ СТУДЕНТІВ МОВНИХ ВНЗ

На сучасному етапі зміни соціальної та освітньої ситуації в Україні зумовлені необхідністю орієнтації професійно-педагогічної підготовки студентів мовних ВНЗ на формування вмінь спілкуватися в умовах соціокультурного та кросскультурного педагогічного освітнього простору. Період переходу від просвітницької парадигми освіти до культуротворчої вимагає відповідність педагогічної діяльності до характерного сучасного полікультурного соціуму, а також урахування специфіки різних культур та культурної толерантності в моделі сучасної педагогічної освіти.

Формування комунікативно-дискурсивної культури студентів мовних ВНЗ відповідає основним тенденціям розвитку культурології освіти: становить собою поліфункціональний процес трансляції нормативно-ціннісного та культурного досвіду; створює базу для становлення культурних форм самовизначення та комунікативних норм самореалізації особистості майбутнього вчителя; сприяє культурно-мовній ідентифікації та становленню бікультурної особистості.

Визначені соціально-історичні передумови виникнення поняття "комунікативно-дискурсивна культура студентів" свідчать про те, що вчені усвідомлюють необхідність створення цілісної концепції її формування, однак, слід констатувати, що проблема ще остаточно не вирішена і потребує нового підходу до її вирішення. Ці закономірності визначили мету нашого дослідження – розробити методику формування комунікативно-дискурсивної культури студентів мовних ВНЗ.

Необхідність створення такої методики впливає з позиції сучасної культурології освіти, системного, лінгвокультурологічного та сугестивного підходів.

Культурологічний та країнознавчий тезаурус студентів мовних ВНЗ – це фонд репродуктивних знань у галузі іншокультури та країнознавства: про комунікативну поведінку іншокультурних інформантів, про мовленнєвий етикет, комунікативні норми і традиції, про особливості вербальної та невербальної комунікативної поведінки представників іншомовного середовища, про звичаї, реалії іншокультурної спільності.

До норм, якими повинні володіти майбутні вчителі іноземних мов, відносять: мовленнєвий етикет, соціальний символізм, національну специфіку комунікативних ознак.

Поняття дискурсивної культури визначається в межах сучасного погляду на дискурс у лінгвістиці, що є базовою наукою для методики. Передусім це лінгвістичні концепції дискурсу Ф.С. Бацевича, В.І. Карасика, В.В. Красних, О.С. Кубрякової, О.О. Селіванової, дослідження когнітивної природи дискурсу Т.А. ван Дейка, О.А. Кібрика, що позначилось і на вивченні дискурсу в лінгвокультурологічному аспекті.

У теорії культурологічного підходу (Л.С. Виготський, П.С. Гуревич, О.М. Леонтьєв, А.Р. Лурія, В.М. Розин, А.Я. Флієр, Д. і Б. Уйатинги) розроблена сукупність методів опису, порівняння та вивчення культурних розрізень (кросс-культурний підхід), доведений зв'язок мислення та культури, реалізована інтеграція ідеї культурології та культурної антропології з концепціями гуманітарних та природничо-наукових дисциплін.

Нами було визначено принципи, які покладено в основу методики формування комунікативно-дискурсивної культури студентів мовних ВНЗ. До них ми відносимо: принцип педагогічної доцільності, принцип інтеграції та принцип імплікації.

Принцип педагогічної доцільності у формуванні комунікативно-дискурсивної культури студентів мовних ВНЗ означає відповідність даного процесу такому стану, який зафіксований у меті як його ідеальній моделі: досягнення певного рівня сформованості здатності та готовності здійснювати іншомовну комунікацію з урахуванням особливостей сприйняття, розуміння, аналізу та створення дискурсів, а також уміння продукувати акт комунікації з використанням різних типів дискурсів на основі створюваної ситуації в іншомовному культурному середовищі.

Педагогічна доцільність формування досліджуваного виду культури у студентів означає таку міру педагогічного втручання, при якій досягається зафіксований у меті рівень сформованості компонентів даної культури.

Принцип інтеграції реалізується в нашому дослідженні у вигляді особливого опису методики формування комунікативно-дискурсивної культури студентів з урахуванням взаємозв'язку виділених нами структурних та функціональних компонентів, а також обґрунтування інтенції на особливу протиставленість системи середовищу, в основі якої лежить внутрішня активність системи. Крім того, даний принцип передбачає встановлення взаємозв'язку етапів формування комунікативно-дискурсивної культури на змістовно-цільовому, організаційному та операційно-технологічному рівнях. Принцип інтеграції передбачає також поєднання аспектного аналізу даного процесу з багатоаспектністю, багатоплановою інтерпретацією його результатів.

Імплікація компонентів та етапів формування комунікативно-дискурсивної культури є головною умовою цілеспрямованості даного процесу та підвищення його ефективності на основі гармонізації його етапів (плавності переходу закінчення одного етапу у початок іншого; послідовність педагогічних дій викладача при переході з етапу на етап; референціювання в процесі формування комунікативно-дискурсивної культури на певному етапі (повернення до підсумків попереднього етапу) та ін., а також універсалізації його компонентів (узагальненості їх змісту, розширення спектру застосування, взаємодоповнення тощо).

Закономірність, що відображає зв'язки між мовними одиницями та структурами, а також функціонуванням комунікації у рамках різноманітних культур, відображається у наступних принципах: принципі мультикультурності, принципі іншодомінантності та принципі ситуаційної аутентичності.

Реалізація започаткованої нами методики формування комунікативно-дискурсивної культури студентів мовних ВНЗ

становить застосування теоретичних положень у практичній педагогічній діяльності з варіативним використанням методів, методик та технологій.

Ефективність реалізації нашої концепції залежить від кількох факторів:

– компетентності педагога, знання теоретичних положень розробленої методики, її теоретико-методичні основи компонентів, а також можливостей її практичної реалізації; вміння творчої педагогічної діяльності із впровадженням даної методики; комплекс компетенцій організаційної, плануючої, конструктивної та моніторингової діяльності, риси особистості педагога;

– комплексу педагогічних умов, на фоні яких реалізується концепція;

– відбору та структурування змісту процесу формування комунікативно-дискурсивної культури: відбору мовних одиниць, їх методичної організації; вибору тематики та ситуації спілкування у дискурсивному режимі; відбору типів дискурсів для вищої школи;

– актуального рівня підготовленості студентів до здійснення міжкультурної комунікації у дискурсивному режимі та потенційних можливостей вдосконалення цього рівня;

– ступеня розробки педагогічного інструментарію для моніторингу рівнів сформованості комунікативно-дискурсивної культури студентів.

Однією з обставин, що забезпечує ефективність та результативність досліджуваного процесу, є педагогічні умови, виявлення яких передбачає розгляд розроблених концептуальних положень з точки зору їх практичного використання.

При розгляді поняття "педагогічні умови" слід враховувати наступні характеристики педагогічного процесу:

– його закономірний, цілеспрямований, керований та поступальний характер;

– детермінованість соціальним замовленням суспільства та його здійснення суб'єктом даного процесу;

– обумовленість культурними та історичними факторами, вимогами до професійно-педагогічної підготовки;

– сталість, збереження сутності об'єкта, незмінність закономірних зв'язків, елементів структури, особливостей його функціонування.

У відповідності зі сказаним вище, спеціально створювані педагогічні умови характеризуються здатністю регулювання педагогічного процесу, можливістю робити його компоненти співвідносними один з одним [2:31].

Під **педагогічними умовами** формування комунікативно-дискурсивної культури ми розуміємо сукупність заходів педагогічного процесу, які забезпечують досягнення студентами необхідного рівня сформованості досліджуваного виду культури.

Виявлення педагогічних умов, що впливають на ефективність процесу, передбачає реалізацію деяких процедур, що включають: урахування соціального замовлення до підготовки фахівців у вищих педагогічних навчальних закладах, аналіз психолого-педагогічної літератури з досліджуваної проблеми, визначення специфіки педагогічної проблеми, виявлення особливостей реалізації розроблених теоретичних положень. Крім того, виявлення педагогічних умов детерміновано особливостями досліджуваного педагогічного процесу, зокрема його спрямованістю та цілями, а також специфікою його компонентів.

При виявленні педагогічних умов досліджуваної проблеми ми виходили з трьох аспектів поданого процесу: його змістового наповнення "компоненту пізнання", методико-технологічного забезпечення та оцінювально-коригуючої діяльності.

Згідно з положеннями започаткованого дослідження, комплекс педагогічних умов, що сприяють ефективності формування комунікативно-дискурсивної культури студентів, складається зі створення інформативно-освітньої середовища формування комунікативно-дискурсивної культури; педагогічно доцільного сполучення навчальної, квазіпрофесійної, професійної діяльності та міжкультурного тренінгу; моніторингу результатів формування досліджуваного виду культури у студентів мовних ВНЗ.

Змістове наповнення методики формування комунікативно-дискурсивної культури студентів ВНЗ відображає механізми, процедури та засоби практичної реалізації розроблених нами теоретичних положень. При визначенні змістового наповнення нашої концепції ми виходили з наступних основних положень теорії педагогічного моделювання:

1) основними етапами педагогічного моделювання є: вибір його методологічної основи; якісний опис предмета дослідження; конструювання моделі (уточнення залежності між основними елементами об'єкта, визначення його параметрів, критеріїв оцінювання динаміки змінювання цих параметрів, вибір методик виміру); застосування моделі та інтерпретація результатів моделювання;

2) логіка процесу педагогічного моделювання пов'язана з висуванням ідей у рамках певної системи цінностей та підходів, а також вирішенням суперечностей та проблем;

3) результатом педагогічного моделювання можуть бути: педагогічна система, система управління освітою, система методичного та технологічного забезпечення та модель освітнього процесу.

Розгляд формування комунікативно-дискурсивної культури студентів з урахуванням вищевказаних положень призводить нас до необхідності виділення компонентів даного процесу, які й створюють змістовно-сміслову наповнення розробленої нами методики. При визначенні нами номенклатури, сутності й можливостей практичної реалізації компонентів нашої методики ми базувалися на наступних рівнях педагогічного дослідження: методологічному, теоретичному та технологічному та відокремили наступні компоненти: ціннісно-ментальну установку, культурно-мовленнєву трансференцію, комунікативну координацію та діагностичне вивчення. Елементи цих компонентів можуть бути представлені на будь-якому етапі формування комунікативно-дискурсивної культури студентів ВНЗ.

Першим компонентом, що створює змістове наповнення нашої концепції, є компонент *ціннісно-ментальної настанови*. Розглянемо основні параметри та функції настанови та визначимо зміст і значення ціннісно-ментальної настанови для процесу формування комунікативно-дискурсивної культури студентів мовних ВНЗ.

Великий внесок у дослідження проблеми настанови зробили представники школи Д.Н. Узнадзе. У сучасній педагогічній та психологічній науці настанова трактується як готовність, схильність суб'єкту до сприйняття майбутніх подій та до дій у певному напрямку, що забезпечує стійкий цілеспрямований характер протікання відповідної діяльності та й служить основою доцільної вибіркової активності.

У процесі формування комунікативно-дискурсивної культури студентів мовних ВНЗ ціннісно-ментальна настанова виконує наступні функції:

– формування відносин студента як члена групи до соціально значущих об'єктів іншопольтури (традиціям, звичаям, цінностям, комунікативним нормам, тощо);

– розвиток механізмів саморегуляції, стійкості та узгодженості соціальної поведінки з урахуванням типу ментальності;

– регулювання форм поведінки студентів у комунікативних ситуаціях з реалізацією різноманітних дискурсів;
– засвоєння студентами зразків поведінки та норм комунікації з урахуванням цінностей іншокультури та іншого менталітету;

Ціннісно-ментальна настанова визначає стійкий, послідовний, цілеспрямований характер протікання майбутньої комунікативної діяльності, виступає як механізм стабілізації її спрямованості у постійно змінюваних комунікативних ситуаціях та дискурсах. Крім того, ціннісно-ментальна настанова звільнює студентів від необхідності приймати рішення та контролювати протікання діяльності у стандартних ситуаціях дискурсивного режиму спілкування.

Зміст ціннісно-ментальної настанови залежить від місця об'єктивного фактора, що викликає її, у структурі комунікативної діяльності. В залежності від того, на який фактор діяльності спрямована ціннісно-ментальна настанова, можна виділити чотири ієрархічні рівня регуляції комунікативної діяльності в умовах дискурсу, які складають *механізм її реалізації*: етнічний, смисловий, цільовий та операціональний.

Для деталізації досліджуваного процесу формування комунікативно-дискурсивної культури студентів мовних ВНЗ та процесу реалізації компонентів нашої концепції ми використали покрокову технологію.

Враховані нами положення можуть у більшій чи меншій мірі бути на кожному з виділених етапів.

Першим етапом формування комунікативно-дискурсивної культури студентів мовних ВНЗ є **мотиваційно-ціннісний**, на якому створюються мотиви мовленнєвої діяльності, відбувається формування широкої соціальної, перспективної та операційно-інструментальної мотивації. Ціннісний аспект зображений на даному етапі у сфері формування професійно-групових та індивідуально-особистісних цінностей, котрі розглядаються на трьох рівнях: як цінності-відношення, що розкривають значення та сенс комунікативного відношення; цінності-знання, що розкривають значення та сенс культурологічних, країнознавчих та лінгвокраїнознавчих знань; та як цінності-якості, що розкривають значення та сенс індивідуальних; особистісних, комунікативних, ситуативно-позиційних та інших якостей студента.

Другим етапом формування комунікативно-дискурсивної культури студентів є **культуротворчий**, на якому відбувається навчання культурним нормам спілкування, сприйняттю, аналізу, розумінню та створенню різноманітних дискурсів.

Третім етапом формування комунікативно-дискурсивної культури є **інтенціональний**, на якому відбувається навчання реалізації комунікативних інтенцій у різних типах дискурсу. Необхідним є ознайомлення студентів зі специфікою та типологією різних комунікативних інтенцій, формування вмінь аналізу аутентичних типів дискурсів на основі встановлення їх комунікативних цілей, логічно-смислової та синтаксичної структури, внутрішньотекстового зв'язку.

Четвертим етапом формування комунікативно-дискурсивної культури студентів є **оцінювально-корегуючий**, на якому реалізується моніторингова діяльність викладача по визначенню рівня сформованості комунікативно-дискурсивної культури студентів.

Перспективне планування педагогічної діяльності щодо формування комунікативно-дискурсивної культури студентів мовних ВНЗ передбачає розробку перспективного плану на основі проектування – створення моделі, адекватної освітнім завданням та співвідносною конкретною ситуацією, в якому обґрунтовані шляхи всесвітнього розвитку позитивних тенденцій, способи попередження та блокування негативних тенденцій на основі гнучкого сполучення методів та прийомів реалізації освітнього процесу.

Формування комунікативно-дискурсивної культури студентів на аудиторних заняттях передбачає відбір відповідного змісту, методів та прийомів. Зміст занять розглядається нами в чотирьох аспектах: культурологічному, лінгвістичному, соціальному та педагогічному. Тому компонентами змісту будуть факти іншокультури, мовні та мовленнєві одиниці, зразки спілкування та поведінки в умовах діалогу культур, ситуації, теми та дискурси професійно-педагогічної спрямованості.

Проведений нами аналіз сучасних напрямів навчання у ВНЗ та педагогічних технологій показує, що найбільш ефективними методами для реалізації досліджуваного процесу під час аудиторних занять є метод проектів, тандем-метод, навчання через навчання, самонавчання.

Узагальнюючи вищесказане, відзначимо, що методика формування комунікативно-дискурсивної культури студентів мовних ВНЗ сприяє підвищенню рівня дискурсивної культури та професійної компетенції фахівців з іноземних мов.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Выготский Л.С.* Мышление и речь //Л.С. Выготский. Собрание сочинений. Т. 2. – М., 1982.
2. *Леонтьев А.А.* Внеязыковая обусловленность речевого акта и некоторые вопросы обучения иностранному языку / А.А. Леонтьев // Иностран. языки в школе. – 1968. – №2. – С. 29-35.
3. *Лурия А.Р.* Язык и сознание / А.Р. Лурия. – М.: Изд-во МГУ. – 1979. – 320 с.
4. *Розин В.М.* Культурология : учебник [2-е изд., перераб. и доп.] / В.М. Розин. – М.: Гардарики, 2003 – 462 с.

Подано до редакції 15.02.10

РЕЗЮМЕ

У статті розглядається методика формування комунікативно-дискурсивної культури студентів мовних ВНЗ, визначаються її основні принципи, фактори та етапи, які сприяють розвитку дискурсивної культури як одного із компонентів професійної компетенції фахівців з іноземних мов.

Ключові слова: комунікація, комунікативна культура, дискурс, культурологія.

О.А. Измайлова
МЕТОДИКА ФОРМИРОВАНИЯ КОММУНИКАТИВНО-ДИСКУРСИВНОЙ КУЛЬТУРЫ СТУДЕНТОВ ЯЗЫКОВЫХ ВУЗОВ

РЕЗЮМЕ

В статье рассматривается методика формирования коммуникативно-дискурсивной культуры студентов языковых ВНЗ, определяются ее основные принципы, факторы и этапы, которые оказывают содействие развитию дискурсивной культуры как одного из компонентов профессиональной компетенции специалистов по иностранным языкам.

Ключевые слова: коммуникация, коммуникативная культура, дискурс, культурология.

О.А. Izmailova
METHODS OF FORMING COMMUNICATIVE-DISCURSIVE CULTURE OF STUDENTS OF PHILOLOGICAL ESTABLISHMENTS OF HIGHER EDUCATION

SUMMARY

The article analyzes methods of forming communicative-discursive culture of students of Foreign Language departments; determines its main principles, factors and stages instrumental in developing discourse culture as a component of professional competence of a foreign languages specialist.

Keywords: communication, communicative culture, discourse, culturology.
